



## **CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ**

SEKRETARIAT  
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04  
693 - 46 - 92, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24  
00 - 503 W A R S Z A W A  
TELEFAX 629 - 40 - 89

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

E-mail: [sekretariat@cbos.pl](mailto:sekretariat@cbos.pl)

BS/6/2005

### **O DEMOKRACJI RAZ JESZCZE**

KOMUNIKAT Z BADAŃ

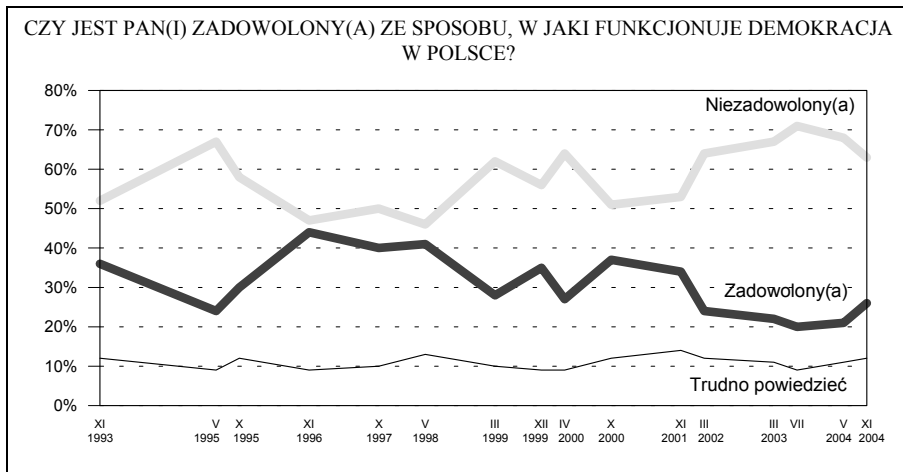
WARSZAWA, STYCZEŃ 2005

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH  
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

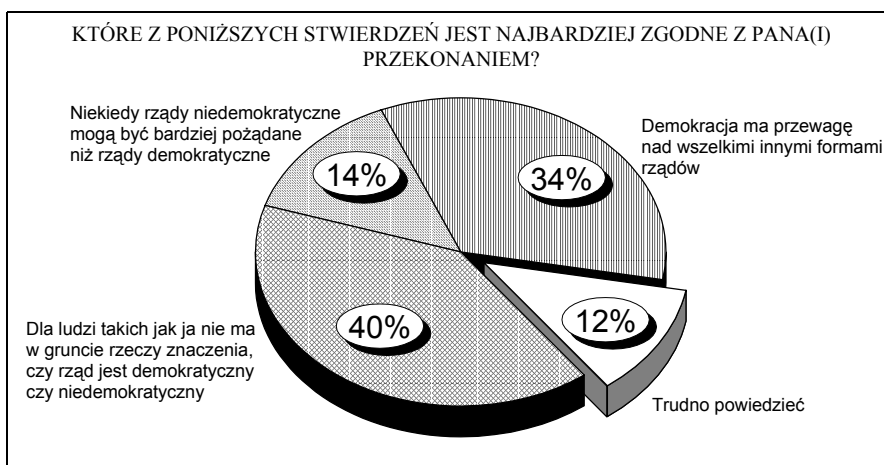
Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku  
22 października 2004 roku



- Od początku ubiegłej dekady w Polsce przeważa niezadowolenie ze sposobu funkcjonowania demokratycznego systemu sprawowania władzy.



- Dwie piąte badanych deklaruje obojętność wobec sposobu sprawowania władzy w kraju akceptując twierdzenie, że dla ludzi takich jak oni nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny. Wśród pozostałych respondentów znacznie przeważa postawa prodemokratyczna, natomiast stosunkowo niewielka grupa skłonna jest zaakceptować rządy niedemokratyczne.



Mówiąc o stosunku Polaków do demokracji, zwłaszcza wówczas, gdy punktem wyjścia są dane pochodzące z badań ankietowych, trzeba pamiętać o niejednoznaczności tego terminu. Dotychczasowe nasze badania<sup>1</sup> pokazały, że wprawdzie Polacy najczęściej kojarzą demokrację ze swobodami obywatelskimi i reprezentacją obywateli w rządzeniu, ale jednocześnie nierzadkie jest utożsamianie jej zarówno z ograniczeniem roli państwa, jak i z państwem opiekuńczym. Demokracja bywa też kojarzona z korzyściami wynikającymi ze zmiany systemu (np. poprawą poziomu życia, obfitością towarów na rynku), ale również z negatywnymi skutkami tego procesu (np. z bezrobociem czy też wzrostem przestępczości). Taka niejednoznaczność terminu „demokracja” może pociągać za sobą pewną niejednoznaczność ocen formułowanych przez badane osoby.

Kolejny sondaż<sup>2</sup> na temat stosunku Polaków do demokracji ograniczyliśmy jedynie do dwóch pytań wskaźnikowych: dotyczących postaw wobec demokracji jako formy sprawowania władzy oraz oceny funkcjonowania demokracji w Polsce.

## **OCENA FUNKCJONOWANIA DEMOKRACJI**

Polacy są bardzo krytyczni wobec funkcjonowania systemu demokratycznego. Od wczesnych lat dziewięćdziesiątych w naszych badaniach niezmiennie więcej było niezadowolonych niż zadowolonych ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w Polsce. Jednak z dłuższej perspektywy można zauważyć, że wzajemne proporcje zadowolonych i niezadowolonych ulegały dość znacznym zmianom.

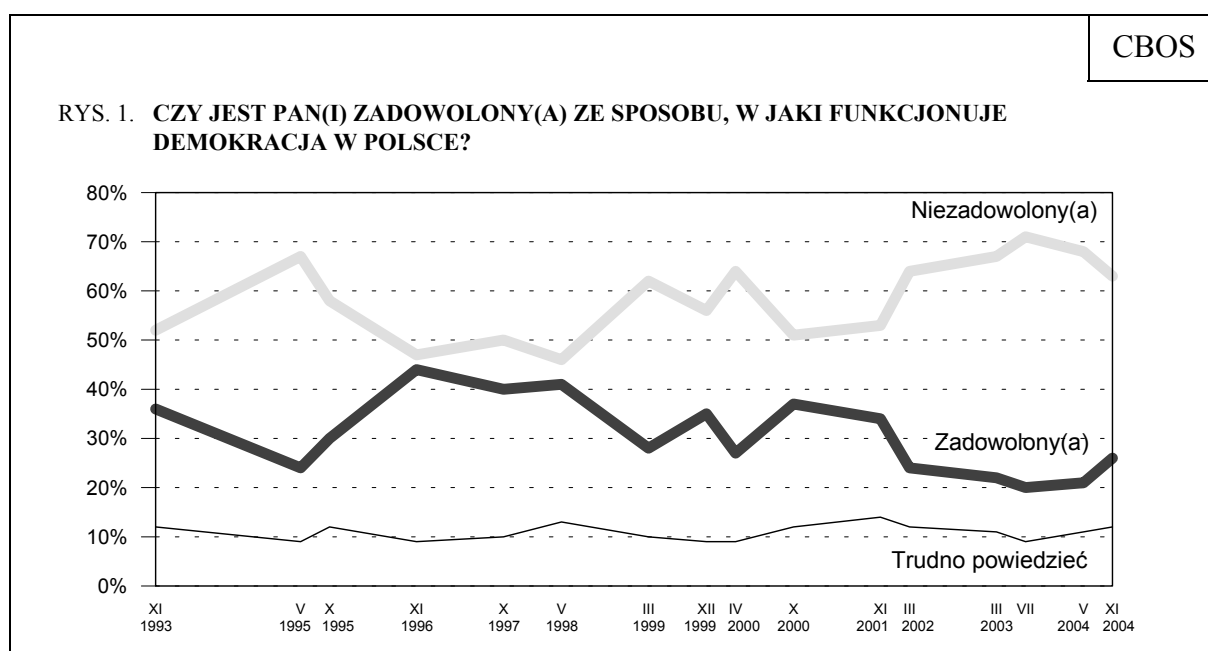
---

<sup>1</sup> Por. komunikaty CBOS „Ocena polskiej demokracji”, sierpień 2000; „Postawy wobec wolnego rynku i demokracji w Polsce i Niemczech”, kwiecień 2001; „Rozumienie, akceptacja i ocena funkcjonowania polskiej demokracji”, sierpień 2001; „Akceptacje demokracji i zasięg postaw antydemokratycznych w Polsce”, kwiecień 2002.

<sup>2</sup> Sondaż „Aktualne problemy i wydarzenia” (174) przeprowadzono w dniach od 5 do 8 listopada 2004 roku na liczącej 988 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

Tabela 1

Czy jest Pan(i) zadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w Polsce?	Wskazania respondentów według terminów badań															
	XI '93	V '95	X '95	XI '96	X '97	V '98	III '99	XII '99	IV '00	X '00	XI '01	III '02	III '03	VII '03	V '04	XI '04
	w procentach															
Zadowolony(a)	36	24	30	44	40	41	28	35	27	37	34	24	22	20	21	26
Niezadowolony(a)	52	67	58	47	50	46	62	56	64	51	53	64	67	71	68	63
Trudno powiedzieć	12	9	12	9	10	13	10	9	9	12	14	12	11	9	11	12



Najwyższy poziom zadowolenia z funkcjonowania demokracji, gdy liczba zadowolonych niemal dorównywała liczbie niezadowolonych, przypada na okres dobrych nastrojów społecznych w drugiej połowie ubiegłej dekady. Wynika to stąd, że ocena funkcjonowania demokracji w znacznym stopniu uzależniona jest od panujących nastrojów społecznych, a także od bieżącej sytuacji politycznej. Można bowiem przypuszczać, że krytyczna ocena sytuacji w kraju, przekonanie, iż zmierza ona w złym kierunku, powoduje u znacznej części przeświadczonej o tym osób uogólnienie tej opinii na ocenę funkcjonowania całego istniejącego obecnie systemu politycznego, a więc ocenę demokracji.

Tabela 2

Czy, ogólnie rzecz biorąc, sytuacja w naszym kraju zmierza w dobrym czy też w złym kierunku?	Czy jest Pan(i) zadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w Polsce?		
	Zadowolony(a)	Niezadowolony(a)	Trudno powiedzieć
	w procentach		
W dobrym	44	47	9
W złym	19	71	10
Trudno powiedzieć	21	54	25

Trzeba jednak zwrócić uwagę, że mimo iż związek między oceną rozwoju ogólnej sytuacji kraju a zadowoleniem z demokracji jest bardzo wyraźny, w listopadzie ubiegłego roku funkcjonowanie demokracji było postrzegane nieco lepiej niż w maju, chociaż opinie o ogólnej sytuacji w kraju były bardziej krytyczne<sup>3</sup>.

Spośród cech, określających sytuację społeczną badanych, jedynie dobra kondycja materialna wyraźnie sprzyja zadowoleniu z funkcjonowania demokracji. Związek z innymi cechami społecznymi naszych respondentów nie występuje lub jest bardzo nieznaczny. Nie zaobserwowaliśmy również związku między zadowoleniem z funkcjonowania demokracji a poglądami politycznymi ankietowanych.

Natomiast zależność zadowolenia ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja, od sytuacji materialnej szczególnie wyraźnie ujawnia się w subiektywnej ocenie warunków życia rodziny badanego. Respondenci oceniający te warunki jako dobre ponad dwukrotnie częściej są zadowoleni z funkcjonowania demokracji niż ci, którzy oceniają swoje warunki życia jako złe (40% wobec 16%). Na zadowolenie z demokracji wpływa również, ale nieco słabiej, poziom deklarowanych dochodów miesięcznych w przeliczeniu na osobę w rodzinie. Wśród badanych o niskich i średnich dochodach co czwarty jest zadowolony z funkcjonowania demokracji w Polsce, podczas gdy w grupach dochodowych wyższych niż średnie - co trzeci.

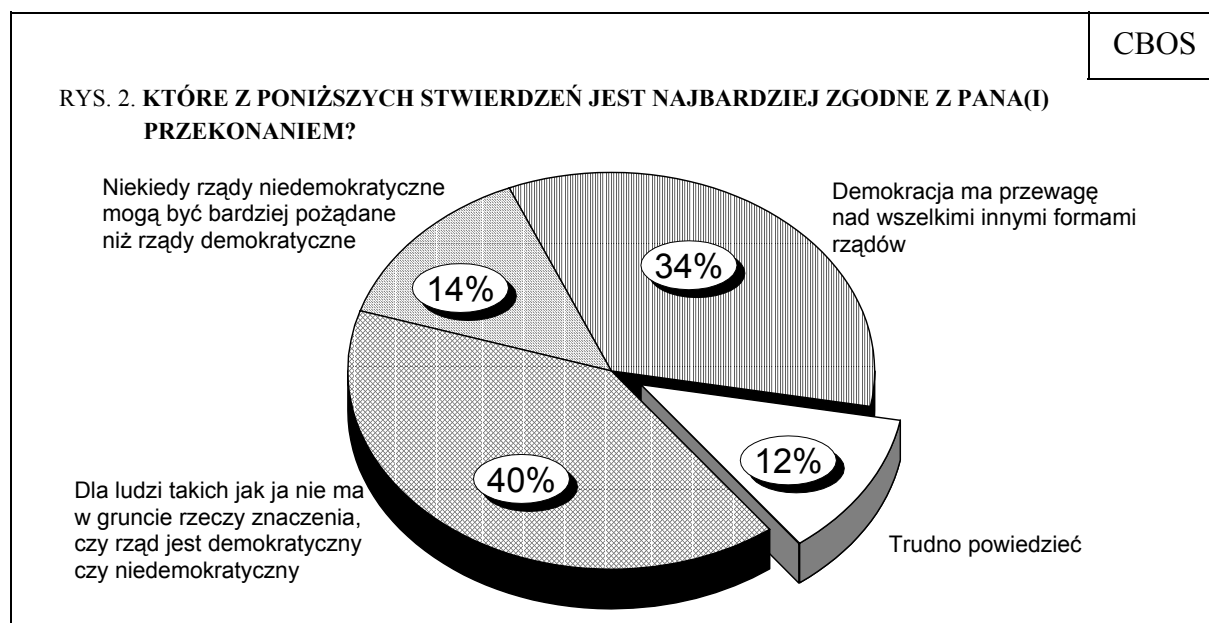
---

<sup>3</sup> Por. komunikat CBOS „Nastroje społeczne w listopadzie”, listopad 2004.

## STOSUNEK DO DEMOKRACJI JAKO FORMY SPRAWOWANIA WŁADZY

Postawę *prodemokratyczną* - wyrażającą się w przekonaniu, że demokracja jest najlepszym ze znanych sposobów sprawowania władzy i ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów - prezentuje co trzeci Polak (34%). Obok nich są jednak i tacy, którzy dopuszczają istnienie sytuacji, gdy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż demokratyczne, są więc skłonni zaakceptować rządy autorytarne. Taką *podatność na autorytaryzm* przejawia mniej więcej co siódmy badany (15%).

Jednak najwięcej osób (40%) stwierdza, że dla nich nie ma znaczenia, w jaki sposób - demokratyczny czy niedemokratyczny - sprawowana jest władza. Gdy dodamy do nich tych, którzy nie potrafią zająć stanowiska w tej sprawie (12% ogółu), okazuje się, że liczba Polaków, których postawę możemy określić jako *alienację polityczną*, przekracza połowę.



Taki stosunek do demokracji w naszym społeczeństwie jest stosunkowo trwały. W ciągu minionych pięciu lat nie uległ on w zasadzie wyraźniejszym zmianom, choć występują pewne fluktuacje postawy oznaczającej podatność na autorytaryzm.

Tabela 3

Które z poniższych stwierdzeń jest najbardziej zgodne z Pana(i) przekonaniem?	Wskazania respondentów według terminów badań				
	I '99	VI '01	III '03	VII '03	XI '04
	w procentach				
Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów	31	34	35	31	34
Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne	12	20	15	19	14
Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny	40	35	41	40	40
Trudno powiedzieć	17	11	9	10	12

Wśród cech społeczno-demograficznych sprzyjających przyjmowaniu postawy **alienacyjnej**, najczęściej występującej w naszym społeczeństwie, jest przede wszystkim niskie wykształcenie. Postawę taką deklaruje aż dwie trzecie badanych mających wykształcenie nie wyższe niż podstawowe (19% braku zdania i 47% deklaracji obojętności) i niewiele mniej (63%) absolwentów szkół zawodowych (odpowiednio 11% i 52%). Na poziomie średniego wykształcenia postawę taką przyjmuje już tylko dwie piąte badanych (8% braku zdania i 33% obojętności). Jeszcze większa różnica ujawnia się po przekroczeniu progu średniego wykształcenia. W tej grupie już tylko 18% badanych przejawia postawę alienacyjną, na co składa się 7% braku zdania i zaledwie 11% stwierdzających wprost, że forma rządu nie ma dla nich znaczenia.

Przejawianiu postawy alienacyjnej w pewnym stopniu sprzyja wiek. Wraz z przechodzeniem do starszych grup wieku obserwujemy nasilanie się tej postawy. Deklaruje ją mniej niż połowa ludzi młodych (poniżej 35 roku życia), około połowy w wieku średnim (35 - 54 lata) i ponad połowa osób starszych (w tym aż dwie trzecie najstarszych - powyżej 65 roku życia).

Postawie tej sprzyja również niezadowolenie z własnych warunków materialnych. Zasięg jej występowania jest tym większy, im gorsza ocena tych warunków. Natomiast gdy weźmiemy pod uwagę bardziej zobiektywizowany wymiar sytuacji materialnej - deklarowane dochody na osobę w rodzinie - to okazuje się, że postawę alienacyjną spotykamy również często wśród badanych plasujących się w grupach o dochodach niskich i średnich, a jej występowanie raptownie maleje w grupach o dochodach wyższych niż średnie.

Biorąc pod uwagę środowisko społeczne zauważamy, że obojętność wobec formy sprawowania władzy najczęściej deklaruują rolnicy - ponad jedna piąta z nich (22%) nie ma na ten temat zdania, blisko połowa zaś (48%) stwierdza wprost, że dla ludzi takich jak oni nie



ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny. W sumie daje to więc aż 70% badanych w tej grupie. Najbardziej natomiast postawa taka występuje wśród członków kadry kierowniczej i inteligencji - łącznie 26% deklaruje tu obojętność i brak zdania.

Na podstawie posiadanego materiału trudno jednoznacznie wskazać, jakie cechy sprzyjają deklarowaniu zarówno postawy **prodemokratycznej**, jak i przejawianiu **podatności na autorytaryzm**. Tak jedna, jak i druga postawa występuje tym częściej, im wyższy jest poziom wykształcenia badanego, toteż ich wzajemne proporcje na kolejnych poziomach wykształcenia są zbliżone. Stosunek liczby respondentów deklarujących postawę prodemokratyczną do liczby deklarujących podatność na autorytaryzm kształtuje się następująco:

- na poziomie wykształcenia podstawowego 2,1: 1
- na poziomie wykształcenia zasadniczego zawodowego 2,7 : 1
- na poziomie wykształcenia średniego 2,3 : 1
- na poziomie wykształcenia wyższego 2,4 : 1

Podobnie jest z położeniem materialnym w obydwu jego wymiarach - subiektywnym (zadowolenia z sytuacji materialnej) i obiektywnym (przeciętnych dochodów na osobę w rodzinie). Również stopień upowszechnienia obydwu wyróżnionych tu postaw w różnych generacjach nie daje podstaw do jednoznacznego stwierdzenia, czy podatność na autorytaryzm bądź przyjmowanie postawy prodemokratycznej jest w jakimś stopniu powiązane z wiekiem.

Można natomiast wyróżnić dwa środowiska społeczne o dość wyraźnie większej niż inne podatności na autorytaryzm. Są to robotnicy wykwalifikowani i pracownicy umysłowi niższego szczebla. Wśród tych pierwszych 29% badanych uważa, że demokracja ma przewagę nad innymi formami rządów, a niewiele mniej (25%) jest zdania, że niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne. Wśród pracowników umysłowych niższego szczebla podatność na autorytaryzm spotykamy tak samo często - przejawia ją 26% tej grupy badanych, ale nieco częściej niż wśród robotników spotykamy w tej grupie deklaracje prodemokratyczne (35%).

Podatności na autorytaryzm sprzyjają lewicowe poglądy polityczne. Badani o orientacji lewicowej niemal dwukrotnie częściej niż deklarujący poglądy prawicowe wyrażają przekonanie, że niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne. Nie znajduje to jednak pełnego odbicia w elektoratach partyjnych.

Tabela 4

Deklarowane poglądy polityczne	Które z poniższych stwierdzeń jest najbardziej zgodne z Pana(i) przekonaniem?			
	Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów	Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne	Dla ludzi takich jak ja nie ma znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny	Trudno powiedzieć
	w procentach			
Lewica	34	24	38	4
Centrum	37	17	38	8
Prawica	44	13	34	8
Nieokreślone („trudno powiedzieć”)	23	8	47	23

Tabela 5

Potencjalne elektoraty	Które z poniższych stwierdzeń jest najbardziej zgodne z Pana(i) przekonaniem?			
	Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów	Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne	Dla ludzi takich jak ja nie ma znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny	Trudno powiedzieć
	w procentach			
LPR	30	7	54	9
PO	53	20	17	10
PSL	41	19	32	8
PiS	55	19	20	6
Samoobrona	29	8	54	9
SLD + UP	44	13	38	5
SdPI*	21	38	23	18
Niezdecydowani	31	10	38	21
Niezamierzający głosować	28	14	46	12

\* Ze względu na niewielką liczebność dane dotyczące tego elektoratu należy traktować orientacyjnie

Do najbardziej „prodemokratycznych” należą elektoraty PO oraz PiS - ponad połowa zwolenników tych partii uznaje przewagę demokracji nad wszelkimi innymi formami rządów. Jednocześnie rzadziej niż w elektoratach pozostałych partii spotykamy tam ludzi, którym forma sprawowania rządów jest obojętna. Ludzie tacy skupiają się przede wszystkim wśród sympatyków LPR i Samoobrony (po 54%).

Wprawdzie postawa wobec demokracji jako sposobu sprawowania władzy jest zagadnieniem odrębnym od oceny demokracji „realnie istniejącej”, jednak obydwa te aspekty stosunku do demokracji są ze sobą wyraźnie powiązane.

Tabela 6

Czy jest Pan(i) zadowolony ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w Polsce?	Które z poniższych stwierdzeń jest najbardziej zgodne z Pana(i) przekonaniem?			
	Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów	Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne	Dla ludzi takich jak ja nie ma znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny	Trudno powiedzieć
	w procentach			
Tak	47	14	29	10
Nie	32	17	43	8
Trudno powiedzieć	17	2	45	36

Mimo że postawa wobec demokracji jako sposobu sprawowania władzy jest znacznie bardziej niezależna od ocen bieżącej sytuacji politycznej i funkcjonowania systemu sprawowania władzy niż ocena demokracji „realnie istniejącej”, niezadowolenie z demokracji w formie, w jakiej przejawia się ona na co dzień, wyraźnie osłabia przekonanie, że ten sposób sprawowania władzy jest lepszy od innych.

Przedstawione wyżej dane wskazują jednak, że - wbrew nieraz formułowanym sądom - we współczesnej Polsce utrata wiary w demokrację w bardzo niewielkim stopniu prowadzi do tęsknot za rządami autorytarnymi. Wiąże się ona natomiast z biernością polityczną, przyjęciem postawy, którą określiliśmy jako alienacyjna.



Od początku lat dziewięćdziesiątych Polacy bardzo krytycznie odnoszą się do funkcjonowania systemu demokratycznego w kraju. Krytycyzm ten pogłębił się w ostatnich kilku latach, co zapewne jest związane z pogorszeniem się nastrojów społecznych. Niemniej jednak w ostatnim półroczu należy odnotować pewien, choć nieznaczny, wzrost zadowolenia ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w Polsce.

Jednocześnie od kilku lat stosunek Polaków do demokracji nie ulega większym zmianom, choć występują pewne fluktuacje liczebności grupy badanych wykazujących podatność na autorytaryzm.

Opracował

Michał STRZESZEWSKI

## A N E K S

Tabela 1. Czy jest Pan(i) zadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w Polsce?

(%)

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	26	63	12	988
Płeć				
Mężczyźni	24	66	9	469
Kobiety	27	59	14	519
Wiek				
18-24 lat	29	58	13	150
25-34	33	60	7	174
35-44	27	65	8	165
45-54	21	69	10	209
55-64	22	69	9	112
65 lat i więcej	22	56	22	177
Miejsce zamieszkania				
Wieś	24	60	16	366
Miasto do 20 tys.	32	59	9	123
20-100 tys.	26	64	11	194
101-500 tys.	26	67	7	188
501 tys. i więcej mieszk.	25	66	10	117
Wykształcenie				
Podstawowe	22	58	19	289
Zasadnicze zawodowe	24	64	12	251
Średnie	28	64	8	342
Wyższe	30	66	3	106
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	37	61	2	63
Prac. umysł. niż. szczebla	24	71	5	90
Pracownicy fiz.- umysł.	24	61	16	77
Robotnicy wykwalifikowani	24	66	10	83
Robotnicy niewykwalifik.	25	69	5	45
Rolnicy	17	66	17	52
Pracujący na własny rach.	29	69	2	37
Bierni zawodowo				
Renciści	23	61	15	121
Emeryci	23	61	16	186
Uczniowie i studenci	33	57	10	77
Bezrobotni	24	61	14	116
Gospodynie domowe i inni	31	55	14	42
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	29	63	8	143
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	28	67	5	72
sekt. pryw. poza rolnict.	26	66	8	185
prywatnym gosp. rolnym	20	64	15	48
Dochody na jedną osobę				
Do 300 zł	24	65	11	149
301-500	22	64	14	173
501-900	23	65	12	235
901-1200	33	65	2	86
Powyżej 1200 zł	35	62	3	60
Ocena własnych war. mater.				
Złe	16	70	14	298
Średnie	25	63	12	469
Dobre	40	52	8	221
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	21	69	11	72
Raz w tygodniu	26	62	12	503
1-2 razy w miesiącu	24	63	13	131
Kilka razy w roku	30	60	10	178
W ogóle nie uczestniczy	19	68	13	103
Poglądy polityczne				
Lewica	28	66	6	163
Centrum	28	64	8	293
Prawica	26	69	5	232
Trudno powiedzieć	22	54	23	299

Tabela 2. Które z poniższych stwierdzeń jest najbardziej zgodne z Pana(i) przekonaniem?  
 1 - Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów;  
 2 - Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne; 3 - Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny

(%)

	1	2	3	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	34	14	40	12	988
Płeć					
Mężczyźni	39	17	34	10	469
Kobiety	29	12	44	14	519
Wiek					
18-24 lat	38	18	34	11	150
25-34	41	17	32	10	174
35-44	37	12	41	10	165
45-54	35	16	41	8	209
55-64	26	16	45	13	112
65 lat i więcej	25	8	47	20	177
Miejsce zamieszkania					
Wieś	31	12	42	15	366
Miasto do 20 tys.	37	11	40	11	123
20-100 tys.	34	15	42	9	194
101-500 tys.	37	19	33	12	188
501 tys. i więcej mieszk.	34	19	36	11	117
Wykształcenie					
Podstawowe	23	11	47	19	289
Zasadnicze zawodowe	27	10	52	11	251
Średnie	41	18	33	8	342
Wyższe	58	24	11	7	106
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	55	20	17	9	63
Prac. umysł. niż. szczebla	35	26	33	6	90
Pracownicy fiz.- umysł.	44	15	35	6	77
Robotnicy wykwalifikowani	29	25	36	10	83
Robotnicy niewykwalifik.	38	11	46	5	45
Rolnicy	24	6	48	22	52
Pracujący na własny rach.	49	14	26	11	37
Bierni zawodowo					
Renciści	26	13	47	14	121
Emeryci	26	12	46	17	186
Uczniowie i studenci	46	19	30	5	77
Bezrobotni	30	6	44	20	116
Gospodynie domowe i inni	31	6	53	10	42
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	41	21	31	7	143
spółce właścicieli					
prywatnych i państwa	37	16	40	7	72
sekt. pryw. poza rolnict.	41	19	32	7	185
prywatnym gosp. rolnym	27	3	47	22	48
Dochody na jedną osobę					
Do 300 zł	32	13	44	11	149
301-500	29	15	44	12	173
501-900	30	15	43	12	235
901-1200	44	20	33	3	86
Powyżej 1200 zł	46	19	25	10	60
Ocena własnych war. mater.					
Złe	29	11	45	15	298
Średnie	33	15	40	12	469
Dobre	43	18	31	9	221
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	31	11	47	11	72
Raz w tygodniu	35	13	42	11	503
1-2 razy w miesiącu	26	18	38	17	131
Kilka razy w roku	35	16	38	11	178
W ogóle nie uczestniczy	41	18	27	14	103
Poglądy polityczne					
Lewica	34	24	38	4	163
Centrum	37	17	38	8	293
Prawica	44	13	34	8	232
Trudno powiedzieć	23	8	47	23	299